

Väheste helide kultuuridiplomaatiline triumf

Marko Lõhmus

Meie muusikute maailmareisidest saaks igasse Sirpi ilmselt mitme veeru jagu uudiseid või pikemaid reisikirju. Värskest tegi näiteks Rahvusmeeskoor oma ülimenuka tiiru Moskvas ja mõnedes Venemaa linnades. Olulised on meie interpretatsioonid sõidul või teisel moel kõik ja kui seda just moodsamalt kultuuriekspordiks nimetama ei pea, siis eri žanrides eesti muusikakultuuri tutvustamine on see alati ja igal laval. Muutuv aeg ja poliitilised tuulesuunad tahavad kangesti uusi nimesid, nägusid või „kaubamärke“, nii heliloomingus kui esitustes. Nii ei pane me õhinapõhises uue otsingus tähele, et ka see, mis kaksikümne aastat on toimunud, võib olla menukas ja ikka veel pälvitava siira-tormilise vastuvõtu. Leia ainult õiged võimalused ja julgust need ära kasutada.

Kirjatüki üldist laadi sissemõtisklus sai ajendi viimasest **Eesti Filharmoonia Kammerkoori, Tallinna Kammerorkestri ja Tõnu Kaljuste** reisist Mehhikosse oktoobrikuu keskel. Reis, mis tõi selles kauge kandi kolmes linnas Eesti, selle helilooja ja muusika mitte ainult kokkutulnud publiku teadvusse, vaid meedia tähelepanu ja suurte plakatite kaudu ka näiteks pealinna México tänavatele. Muide, olgu meenutatud, et pealinna Saaremaa mõõtu pindalal elab umbes 20 miljonit inimest. Sellise kauge lõunamaa, võõrapärase kultuuri ja mastaapide juures ei ootaks, et **Arvo Pärdi** minimalistlik helikeel võiks äratada väga suurt vaimustust, aga vastuoksa. Tähelepanu, mida pälvis kohale lennanud maestro ise, meie dirigent ja muusikud oli tohutu: kõigi kolme kontserdi lõpp polnud mitte pelgalt *standing*, vaid ka *shouting ovations*. Ja seda kahel juhul ka juba kontserdi alguses.

Kust kõik algas? Selle kontserdireisi puhul võiks ju arvata, et mõne segaste eesmärkidega arendusastutuse jõupingutustest, aga võta näpust. Idee sündis hoopis tänu eelmise aasta kultuuripealinna staatusele, siiski mitte Tallinna, vaid Turu omale. Nimelt andis eelmisel aastal Turu programmis Eesti Filharmoonia Kammerkoor Pärdi muusikaga kontserdi, kusjuures saalis viibis ka Mehhiko suursaadik **Agustín Gutiérrez Canet**. Sattunud vaimustusse nii muusikast kui ka selle esitusest, algatas ta kultuuridiplomaatilise kiirpartii, kus olulist osa mängisid EFK direktor **Esper Linnamäe**, kultuuriministeriumi endine muusikanõunik **Eero Raun** ja välissuhete osakonna juht **Eike Eller** ning **Kaire Jürgenson** välisministeriumi

Tähelepanu, mida pälvis 40. Cervantino rahvusvahelisel kultuurifestivalil Arvo Pärt ise, dirigent Tõnu Kaljuste ning EFK ja TKO muusikud oli tohutu. PRESSIFOTO

kultuuribüroost. Mõni kuu kiireid e-läbirääkimisi ning paika said nii kontserdituuri kunstiline kui ka rahaline ja logistiline karkass.

Kogu reisi keskmes oli 40. Cervantino rahvusvaheline kultuurifestival, mis hõlmab muusikat, draama- ja muusikateatrit, tantsu, visuaalkunste, aga ka kirjandust. Enne eestlaste kontserdi olid Guanajuato linna peamise kontserdisaali – Teatro Juárez laval esinenud Chicago SO koos Riccardo Mutiga, festivali külaliste hulgas olid aga ka näiteks Royal Shakespeare Company, Shanghai Pekingi Ooper jpt. Seega mastaapne ja tasemelt kõrge, väidetavalt kogu Kesk-Ameerika olulisim kultuurisündmus.

Arvo Pärdi nimi tundus olevat sealsete (vähemalt kontserdil olnud) noorte hulgas samas kaalukategoorias kui mõne popiidoli oma. Just noorte osakaal kontserdil oli üllatav ja seda muidugi positiivses mõttes. Neid, kes oma nutitelefoni mällu soovisid pilti maestrogale, oli sadu; vähemasti samas suurusjärgus ka neid, kes oma heliplaatidele või kavaraamatu tiitellehele autogrammi palusid. Lisaks lihtsad inimesed, kes tõi Pärdi isiklikke tänukirju neile, kes tunniga välja müüdüd México kontserdile pileteid ei saanud. Ja muidugi kingitused ja lopsakad lillebuketid.

Siiski sama küsimus uuesti – kust kõik algas? Tegelikult muidugi kahekümne aasta tagusest ajast, kui Eesti Filharmoonia Kammerkoor ja Tallinna Kammerorkester salvestasid ECMile esimese Pärdi muusikaga CD „Te Deum“. Lugu ise lõpetas ka Mehhiko reisi kontserdikava (kui välja jätta igas paigas vaja läinud lisalugu – eesti hällilaul „Kuss-kuss, kallike“). Pärdi „Te Deum“ Eesti Filharmoonia Kammerkoori, Tallinna Kammerorkestri ja Kaljuste esituses on interpretatsiooniline kaubamärk, mis on meie kultuuri

viimase kahe aastakümne jooksul tutvustanud enam, kui esmapilgul arvata oskame. Meenuvad teosega väisatud arvukad Euroopa festivalid ning USA tuur. Kuid selleks, et ka tegelikult mõista ühe teose ja selle esituse geograafilist ja kultuurilist mõõdet, tuli lennata 14 tundi edelasse kogemaks seal, et Pärdi-Kaljuste-kahe-kammeri aastakümnete eest laotud loominguine vundament on nii tugev, et sinna peale võib ka praegu laduda nii helikunstilisi kui ka kultuuridiplomaatilisi kõrghooneid. Just see on koostöö ja suund, mida praegu tuleks riiklikult soosida ning heas mõttes igakülgsest ära kasutada meie kultuuri välisvõrgustuses. Kunstiline elamus ja diplomaatiline tulu, millele järgneb teadagi muu mõõdetav kasu, on garanteeritud.

Üks oluline seik veel. Kumardus, mille Arvo Pärt mehhiko rahvale tegi, oli suurmeelik – värskest (ja veel reisilgi parandusi saanud) valminud *a cappella* kooriteos „Virgencita“ Guadalupe Neitsi Maarja palve tekstile. Vaikne palve keset kuuma-käratavat miljonlinna mõjus palsamina hingele ja detonaatorina publikule, kes lämmatas juba teose viimaseid takte hüüetega „braavo“ ja „täna väga!“ Siinkohal teadmiseks meie kammerkooride dirigentidele: katsuge selle teose noot pärast kirjastamist kiirelt hankida, sest parasjagu miniatuurne ja segakoori vaikset-kandvat kõla demonstreeriv teos kulub väliskonkursside kavas marjaks ära.

Nüüd teevad mõlemad kollektiivid ühe kava kodusaalides ja siis ootab kammerkoori Viin ning kammerorkestrit Moskva ja Perm. Ikka selleks, et eesti muusika ja interpretatsiooni tuntuks teha ja kultuuridiplomaatia saaks ekspordidiskursuse kõrvale ka kaunistest kunstidest toitu.

Arvo Pärt Münchenis

Oleme harjunud, et Arvo Pärdi muusikat esitatakse, kuulatakse, armastatakse (või siis ka mitte – aga ei jääda ükskõikseks). Ent selles paljususes ja laias levikus on vahel erilised hetked, mis lähenevad võimalikule absoluudile, ühendades paiga atmosfääri, teose, esituse ja publiku vastuvõtu. Mõnikord on üks niisuguseid hiiglaslikke hetki terve kontsert, nagu oli 13. oktoobril Müncheni kuningalossi kuulsas Heraklese saalis, kui esitati Saksamaa esiettekandes mitmeid Pärdi teoseid, peamiselt tema firma ECM uuel CD-lt, keskel kohal „Aadama itk“.

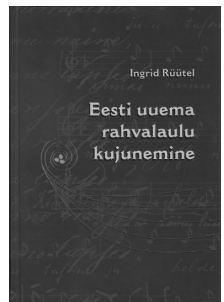
Harva tuleb Pärdi muusika kvintessents nii ehedalt ja sügavalt kuuldavale kui tol kontserdil. **Läti Raadio koor**, meie **Vox Clamantis** ja **Sinfonietta Rīga** andsid igale helile ruumi ja kandvuse, koor nagu orkestergi kõlasid kord õhkorvalt, kord jõuliselt ja ekspressiivselt, Vox Clamantis laulis talle iseloomuliku ühtse hingamise ja nõtkusega. (Plaadil teevad kaasa ka Eesti Filharmoonia Kammerkoor ja Tallinna Kammerorkester.) Sellise kvintessentsi tabava tõlgenduse taga seisib **Tõnu Kaljuste**, kes pani helisema Pärdi teoste arhitektoonika, need kunstipärased osade mõõduhuhted ja hierarhiad, ning tõi selle kaudu esile peamise – teose idee ja impulsi, mille helilooja on soovinud kuulajani viia. Kaljuste näitas ennast suurepärase dramaturgina, kujundades astmete kaupa või vägeva kontrasti abil teose reljeefi ning näidates mastaapset mõttekaart, ohverdamata silmapilgukski ühe heli või detaili väärtust. Müncheni esindussaal oli publikust tulvil, kuulajad olid jäägitult kaasa haaratud, nagu tõestas kuulamispinge ja vaimustunud aplaus. Lõpuks plaksutati püsti seistes, mis selles paigas pole sugugi tavapärase.

Kontserdil oli veel üks oluline osaline, plaadifirma ECM eesotsas Manfred Eicheriga. Viimane meenutas Eesti Vabariigi saatkonna korraldatud vastuvõtul koostöö algust Arvo Pärdi 1980ndatel: 1984. aastal ilmus firmalt esimene Pärdi plaat „Tabula rasa“, millest sai kiiresti lausa kultusobjekt, nii et Eicher kaalub selle ajaloolise heliplaadi (LP) eksklusiivset kordusväljaannet. Pärt aga võrdles oma mängleva huumoriga peetud kõnes oma koostööd Eicheriga Haydni ja vürst Esterházy omaga. ECMi ja Pärdi Müncheni-seezon jätkub novembri lõpu poole avatava väljapanekuga „ECM ja kultuuriarheoloogia“ („ECM: A Cultural Archeology“) Müncheni keskses näitustemajas Haus der Kunst, pühendatud ECMi tegevusele ja sealhulgas ka Pärdi loomingule jäädvustamisele.

Kristel Pappel

Keskmes on siirdevormiline laul

Kanni Labi

Ingrid Rützel, **Eesti uuema rahvalaulu kujunemine. Toimetaja Kanni Labi, muusikatoimetaja Tiiu Otsus, Edna Tuvi noodigraafika, kujundaja ja küljendaja Pille Niin. EKM Teaduskirjastus, 2012. 648 lk.**

Seni trükkis ilmumata Ingrid Rützli kandidaadiväitekirja „Eesti uuema rahvalaulu kujunemine“ on valminud aastal 1969 ja asetub kronoloogiliselt tema teadlaste algusjärku.

Masinakirjas 747-l leheküljel väitekirjas koos 247-l leheküljel lisaga on keskendunud uuema rahvalaulu algusfaasile, nn siirdevormilisele laulule. See sisaldab palju detailseid andmeid nii uuema rahvalaulu uurimise kui laulude kohta, rohkesti nii teksti- kui viisinaid eriaegadest, matemaatiliste meetoditega leitud seaduspärasusi poetikavõtete muutumise kohta rahvalauludes, XIX sajandi esimesel poolel kirja pandud uuemate rahvalaulude registri ning mitmesuguste analüüside nähtuste 48

levikukaarti. Tegemine on infoga, mis peale teadlaste ja üliõpilaste võiks kindlasti köita ka esinejate praktikute ja lihtsalt huviliste tähelepanu.

Rahvusliku liikumise tõusulainel vaimustuti regilaulust kui eestlaste isikupära poeetilises võrdkujust ja hoopis „uuema aja luuletused“ tundusid meie folkloristika esimestele suurkujudel Jakob Hurdale ja Matthias Johann Eisenile paljalt võõramaisel eeskujul loodud maitselageda ajaviitena, mis tõsis uurimist ei vääri. Esimene, kes ka riimilises laulus taas väärtuslikku märkas, oli Friedebert Tuglas XX sajandi alguses ning rahvusülikooli algusaegadel hakati sellele üha enam tähelepanu pöörama. Teise maailmasõja järel see suund jätkus. Muusikalise küljega polnud aga tollal õieti keegi tegelnud, nii soovitasid õppejõud Eduard Laugaste ja Udo Kolk Ingrid Rützliile just seda seni uurimata valdkonda. Esimestest omakogutud materjali analüüsivatest kursusetöödest saigi alguse tulevane kandidaaditöö. Sama teema jätku kujutavad endast „Eesti uuemate laulumängude“ kogumikud aastatest 1980–1983.

Võimalik, et folkloristide tagasihoidliku huvi uuemate rahvalaulude vastu on tingitud kõikjal korratud tõdemus, et kunstiliselt tasemelt on need regilaulust palju madalamal. Kuigi tollased lauljad ise regilaulu kunstipärasust niimoodi selgitada poleks osanud nagu täna-

päeva folkloristid, kandsid nad seda traditsiooniliselt ometi veel tükki aega edasi. Regilaulu kõrval hakkasid nad aga järjest enam hindama ka teistsuguseid poeetilisi võimalusi. Ingrid Rützli sõnadega: „Samasugune tung uue, uhkema, kirevama ja mitmekesisema poole, mida riituses tähistasid näiteks kirju triibuseelik või siidist peakatted ja põlled, avaldus teisel moel ka uues laulustilis ja viisitraditsioonis. Siit saab ka mõistetavaks teatud ilutsev maneer mõnes laululiigis ning vastuvõtlikkus võõra päritoluga romantilis-sentimentaalsetele ainesele.“ Nii hakkas pikapeale vana näima igav ja üksluine ning regilaul vajas üha enam unustusse, saades aga see-eest folkloristide imetusobjektiks.

Rahvas on riimilisi rahvalaule armastanud tänapäevani, muutunud on ainult nende kontekst ja osaliselt kaasajastunud ka sisu: sellesse ritta kuuluvad noorte seipsetud malevalaulud ja nüüd juba oma arhailisusega võluvate riimiliste rahvalaulude uusinterpretatsioonid Marko Matverelt ja teistelt populaarsetelt muusikutelt.

Teine küsimus, mis 40 aastat tagasi kaitsitud väitekirja trükkis toimetades tekkis, puudutab tolleaegset teaduselu. Rützli meenutuste järgi oli 1960. aastate lõpp teadustööks siiski soodne. Uuemad väliskirjandust küll peale üksikute juhuleidude tõesti kätte ei saanud, kuid

varem ilmunu oli raamatukogus olemas ning väga tihe oli koostöö nn idabloki kolleegidega. Vabamad tuuled ühiskonnaelus olid kaotanud nõudmise, et humanitaarala teadustöö peab tingimata olema poliitiline (näiteks Veera Pino kaitses 1953. aastal kandidaaditöö pealkirjaga „Sotsiaalsed vastuolud eesti külaühiskonnas rahvalaulu andmete põhjal“, Ülo Tedre 1955. aastal „Klassivõitluse kajastamine XIX sajandi eesti lõppriimilises rahvalaulus“).

Kõnesoleva uurimuse materjalist kõige põnevam osa olid regilaulude ümberkujundused riimilisteks lauludeks. See oli nähtus, mida keegi varem ei olnud avastanud: mitmest regilaulutüübist on saanud uued versioonid, seostunult uue viisi ja ringmängufunktsiooniga. Materjal tuli kätte ekspeditsioonidel ja äratas huvi vaadata läbi ka arhiiviallikad. Töö sisaldaski „Loomislaulu“ põhjaliku analüüsi ning seda huvitavat uurimistööd sai Rützel jätkata ka hiljem, „Eesti uuemate laulumängude“ kogumikke koostades.

Maitse üle ei vaielda, vaid kakeldakse, ütleb rahvasuu. Mis puutub eestlaste laululoomingusse läbi aegade, siis võib öelda, et sealt leiab igapäevase midagi. Selle ühe osa lugejateni toomise eest oleme tänu võlgu ka Ingrid Rützliile – „Eesti uuema rahvalaulu kujunemine“ on senisele oluline täiendus.